

Ivana Kurteš
HR – 53 000 Gospić
ivanak2407@gmail.com

Izvorni znanstveni članak
(primljeno 29. 9. 2021.)
UDK 81'282.2(497.562 Donji Kosinj)

GOVORI GOLJAKA, RUDINKE I SELIŠTA U DONJEM KOSINJU

U radu su analizirani govori Goljaka, Rudinke i Selišta¹, zaselaka u Donjem Kosinju, koji pripadaju srednjočakavskome dijalektu čakavskoga narječja. Cilj je rada dokazati postojanje čakavskih karakteristika na navedenim područjima. Govori koji se analiziraju prethodno nisu podrobnije dijalektološki istraženi. Istraživanje je provedeno pomoću upitnika, a snimljen je i slobodan govor. Ispitanici su starije životne dobi i svoj životni vijek proveli su u selima koja su istraživana. Nakon provedenog istraživanja može se reći da Goljak, Rudinka i Selište, prema svojim fonološkim i morfološkim obilježjima, pripadaju srednjočakavskome dijalektu čakavskoga narječja, a najvažnija su jezična obilježja Goljaka, Rudinke i Selišta ikavsko-ekavski refleks jata, zatvaranje vokala ispred nazala, šćakavizam, izostajanje fonema *x*, čuvanje dočetnog *-l*. Od morfoloških značajki ističu se nulti nastavak te nastavci *-i*, *-ov/-ev* u genitivu množine imenica ženskoga i muškoga roda te nastavci *-du* i *-u* u tvorbi prezenta trećega lica množine.

Ključne riječi: srednjočakavski dijalekt, kosinjsko područje, Goljak, Rudinka, Selište.

Uvod

U ovom radu donosi se analiza govora zaselaka Goljak, Rudinka i Selište, koji se nalaze u Donjem Kosinju i koji pripadaju srednjočakavskome dijalektu čakavskoga narječja. Poticaj za istraživanje predstavljala je činjenica da govori Goljaka, Rudinke i Selišta dosad nisu podrobnije istraženi, a ovim radom se želi dati doprinos osvjetljavanju njihovih značajki.

1 Rad je adaptirani i *MemorabiLici* prilagođeni završni rad kojega je s istim naslovom autorica izradila pod mentorstvom dr. sc. Josipa Galića na Odjelu za kroatistiku Sveučilišta u Zadru i obranila u kolovozu 2020. god.

Što se tiče dosadašnjih obrada, Iva Lukežić u svojem djelu *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt* piše, među ostalim, o prostiranju čakavskog narječja u Lici i donosi obradu govora Brinja, Modruša, Otočca, Sinca, Ličkog Lešća, Švice, Kutereva i Rudinke. Navodi da su ikavsko-ekavski čakavski govori na gopićkome području prisutni u Donjem Kosinju u zaseocima Goljak, Rudinka i Selište te da su to govori s novim akcenatskim sustavom. Josip Lisac u djelu *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, isto kao i Lukežić, navodi da se u Lici ikavsko-ekavski čakavci nalaze u Otočcu i njegovoj okolici te u zaseocima Goljak, Rudinka i Selište. Milan Moguš napisao je rad *Čakavci s Krbave* u kojem spominje govore Goljaka, Rudinke i Selišta u kojima su očuvani brojni, tzv. eklatantni čakavizmi i ikavsko-ekavski refleksi jata prema Jakubinski-Meyerovu pravilu te zaključuje da su čakavci u prošlosti bili rasprostranjeni od Donjeg Kosinja sve do Krbave. Mijo Lončarić objavio je rad pod naslovom *Prilog dijalektnoj slici Like u ranim toponimima* u kojem pokušava odrediti osnovne karakteristike ličke čakavštine te navodi da je Lika u prošlosti sigurno bila čakavska.

Građa na kojoj je istraživanje provedeno prikupljena je terenskim istraživanjem, odnosno ispitivanjem izvornih govornika. Svi ispitanici žive u mjestu ispitivanja cijeli život i svojevoljno su pristali sudjelovati u istraživanju. Ispitanici iz Goljaka bili su Ivan Š. (1939.) i Pave Š. (1945.), iz Rudinke Mate T. (1937.) i Manda T. (1962.), a iz Selišta Marica K. (1948.) i Dane K. (1947.). U svrhu istraživanja korišten je upitnik i snimljen je slobodni govor. Niti vodilje za pisanje ovoga rada bile su knjige hrvatskog jezikoslovca i profesora Josipa Lisca *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja* i *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*.

Kosinjsko područje

Kosinjski kraj zauzima područje završnog toka rijeke Like i sastoji se od šest sela: Donji Kosinj, Gornji Kosinj, Kosinjski Bakovac, Krš, Lipovo Polje i Mlakva. Na mjestu nekadašnjeg sela Kruščica danas je izgrađeno hidroakumulacijsko jezero Kruščica (Mance 2013: 18). Gornji Kosinj sadrži zaseoke Draga, Lopar, Pod Jelar i Šušanj, Krš sadrži zaselak Zamost, a Donji Kosinj sadrži zaseoke Draškovići, Goljak, Jugovići, Rudinka, Selište (Selišće), Sveti Ivan i Vukelići. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, Donji Kosinj brojio je 494 stanovnika.² U samome

2 <https://www.dzs.hr/> (datum pristupa: 15. rujna 2020.)

zaseoku Goljak živi oko 15 stanovnika, u Rudinki oko 90, a u Selištu oko 30. Od novijih događanja značajna je skora izgradnja još jednog hidroakumulacijskog jezera, koja će uzrokovati potapanje sela Gornji Kosinj i dijela Kosinjskog Bakovca te zaselaka Pod Jelar i Šušanj.

Cijeli kraj obiluje povijesnim građevinama kao što su stara groblja, crkve (crkva svetoga Ivana i crkva svetoga Petra i Pavla u Donjem Kosinju, crkva svetoga Antuna Padovanskog u Gornjem Kosinju, kapelica svetoga Vida u Kosinjskom Bakovcu) te turske utvrde (Mance 2013: 18). Iznad ulaznih vrata već spomenute kapelice svetoga Vida nalaze se grb i glagoljični natpis Anža Frankopana koji datira iz 16. stoljeća, točnije iz 1517. godine, a koji je uklesan u kamenu ploču, napako okrenutu i naknadno umetnutu. Pretpostavlja se da je ploča premještena iz Ribnika, obližnjeg frankopanskog grada u kojem je bila smještena glagoljska tiskara³ o kojoj će biti govora u sljedećem odjeljku. Od poznatihčnosti s kosinjskog područja treba spomenuti Lavoslava Vukelića, hrvatskog književnika i prevoditelja, koji je rođen u Bočaju u Gornjem Kosinju.

Čakavsko narječje i srednjočakavski dijalekt

Čakavsko narječje zauzimalo je veće područje u srednjem vijeku prije velikih seoba naroda nego u današnje, novije doba. Čakavština se kao dio hrvatskog jezika formirala u desetom stoljeću (Lončarić 2010: 151). Danas se čakavski govori na otocima „od Lastova i Korčule do Krka. Izuzetak su štokavski govori na Korčuli (Račišće), Hvaru (Sućuraj), Braču (Sumartin) i na Šolti (Maslinica). Čakavski je također hrvatski dio Istre, s izuzetkom štokavskoga mjesta Peroja. Dalmatinsko obalno područje od Privlake i Novigrada kod Zadra do Cetine većinom je čakavsko“ (Lisac 2009: 15). Čakavskim se govori na zapadnom Pelješcu („iako je u većini tih mjesta udio štokavizma vrlo znatan“), u brojnim dalmatinskim mjestima, u jugozapadnoj Istri, u Lici u gospićkoj okolici te u Otočcu i njegovoj okolici, na ogulinsko-dugoreškom području, u nekoliko mjesta u Gorskom kotaru (Brestova Draga i Vrbovsko) te u Žumberku (Kalje, Jurkovo Selo). Izvan hrvatskih granica čakavština se očuvala „u nizu sela u Austriji (Gradišće), u nizu sela u Mađarskoj, u nekoliko sela u Slovačkoj (Hrvatski Grob, Novo Selo, Jandrof, Čunovo) te u Sloveniji (Starod i još neka mjesta iznad Opatije, nekoliko sela kod Kostanjevice, Tribučje u Beloj krajini“ (Lisac 2009: 15). Čakavsko narječje dijeli

3 <https://lako.com.hr/2016/08/06/kosinjski-bakovac/> (datum pristupa: 15. rujna 2020.)

se na šest dijalekata: buzetski, jugozapadni istarski, sjevernočakavski, srednjočakavski, južnočakavski dijalekt i lastovsku oazu.

„Buzetski dijalekt znatnim dijelom čuva zatvoreno *e*, tj. čuva *jat*, jugozapadni istarski i južnočakavski su ikavski dijalekti, sjevernočakavski je ekavski, srednjočakavski ikavsko-ekavski, lastovska oaza jekavska. Na taj se način čakavske jedinice jasno odjeljuju jedna od druge, a dva se ikavska dijalekta razlikuju po suglasničkom kriteriju, tj. južnočakavski je uglavnom šćakavski, jugozapadni istarski pretežno štakavski.“ (Lisac 2009: 30).

Osnovne su značajke čakavskog narječja zamjenička riječ *ča* koja se javlja u većini čakavskih govora, no kod mnogih isto tako i izostaje pa se govori *ca*, *ce*, *što*, *kaj*, stražnji nazal i samoglasno *l* daju uglavnom *u*, a čuva se i suglasnička skupina *čr-*. Nadalje, javljaju se adrijatizmi i rotacizam, infinitivi su okrnjeni, množina jednosložnih imenica muškog roda kratka je, a u leksiku se koriste brojni romanizmi. „Mnoge od ovih značajki ponegdje izostaju u čakavskim govorima, a k tomu često dolaze i u nečakavskim idiomima. Čakavština je na jugoistoku vrlo povezana sa štokavskim govorima, dok je na sjeverozapadu nerijetko bliska s obližnjim slovenskim i kajkavskim govorima“ (Lisac 2009: 17).

Srednjočakavski dijalekt rasprostranjen je na otocima od Krka do Ugljana, na crikveničkome i riječkome području, u unutrašnjosti Istre, u Gorskom kotaru, na pokupskom, prikupskom i žumberačkom području, a u Lici u okolici Otočca i u Donjem Kosinju u Goljaku, Rudinki i Selištu (Lisac 2009: 95). Najvažnije su značajke ikavsko-ekavski refleks *jata*, prijelaz prednjeg nazala u *a* iza *j*, *ž*, *č*, zatvaranje vokala ispred nazala, čuvanje skupine *čr-*, prijelaz *-m* u *-n*. Od morfoloških crta treba reći da se koristi kratka množina kod jednosložnih imenica muškog roda, u genitivu množine muškog roda javljaju se tri nastavka: *nulti*, *-i*, *-ov/-ev*, razlikuju se dativ, lokativ i instrumental u množini, infinitivi su okrnjeni, a imperfekt i aorist vrlo su rijetki.

Lukežić je srednjočakavski dijalekt podijelila na tri poddijalekta: primorski, kontinentalni i rubni. Primorski poddijalekt nalazi se u primorskom obalnom i kopnenom području (Vinodol, Kraljevica, Bakarac, Grobničko polje, lijevi tok Rječine...), a rubni poddijalekt obuhvatio je govore Opatijskog krasa, čepičke zone, zapad i jug Krka, dio Lošinja i otočice oko njega. U kontinentalni poddijalekt uvršteni su goranski istočni čakavski govori, područje oko Bosiljeva, Kupe, Korane, Dobre i Mrežnice i govor Kutereva, Goljaka, Rudinke i Selišta (Lisac 2009: 119). Govore kontinentalnoga poddijalekta karakterizira postojanje fonema *č* i *ć*,

l̥ se čuva, dočetano -l se ne mijenja, a često je protetsko j-. Javljuju se u nekoj mjeri obezvučavanja dočetnih zvučnih šumnika (Lisac 2009: 120). Od ostalih obilježja treba spomenuti da je praslavensko *wǝ* najčešće dalo *u* ili *v*, a **wǝsǝ* *svaj* ili *sav*. Što se tiče deklinacije, razlikuju se dativ, lokativ i instrumental množine, a u genitivu množine imenica muškog roda javljaju se primjeri kao *jazavcov* (Lisac 2009: 120).

Dijalektalna slika ličkog područja

Lika je nekoć bila u cijelosti čakavska, točnije prije velikih migracija koje je uzrokovao prodor Osmanlija. S obzirom na današnji raspored hrvatskih dijalekata i na temelju povijesnih podataka o migracijama „sa sigurnošću se za Liku može utvrditi čakavština“ (Lončarić 2010: 151). Moguš potvrđuje navedenu tezu i pretpostavlja da je u prošlosti čakavski govor u Lici bio rasprostranjen jugoistočno od Donjeg Kosinja pa sve do Krbave (Moguš 1996: 451). No, potvrđene su tek malobrojne tipične čakavske karakteristike što se tiče jezičnih crta iz vremena prije migracija.

Čakavsko se područje u Lici bitno smanjilo, ali i mijenjalo zbog sekundarnog doticaja s drugim govorima, odnosno zbog interferencije s novoštokavskim ikavskim i (i)jekavskim govorima (Lončarić 2010: 153). Danas se u Lici čakavci ikavsko-ekavskog tipa javljaju „u okolici Otočca i u tom mjestu (Brinje, Čovići, Jezerane, Glibodol, Dabar, Kompolje, Križ Kamenica, Ramljane, Brinjska Kamenica, Krišpolje, Kuterevo, Letinac, Ličko Lešće, Lipice, Prozor, Sinac, Stajnica, Švica) te na gosićkom području; Goljak, Rudinka i Selišće“ (Lisac 2009: 50). Govori ovih triju zaseoka pripadaju čakavskome ikavsko-ekavskome tipu s novom akcentuacijom po svojim fonološkim i morfološkim značajkama. Ovaj tip govora javlja se još na granici Like i Gorskog kotara te u središnjem dijelu Gorskog kotara oko mjesta Vrbovsko, no važno je napomenuti da se razlikuje od brinjsko-jezeranskoga i otočkog tipa, a akcentuacijski je identičan govorima u mjestima Jablan, Oštarije, Tounj i Generalski Stol (Lukežić 1997: 175). Osnovna su obilježja, navodi Lončarić, ikavsko-ekavska zamjena *jata*, prijelaz prednjeg nazala iza *č* i *j* u *e*, staro palatalno **ʎ* danas je *ć*, a „sporadično je *a* iza *r* prešlo u *e*“ (Lončarić 2010: 154). Od ostalih osobina bitan je prijelaz *-m* u *-n* i zamjena fonema *x* s *j* ili *v* (Lončarić 2010: 155).

Što se tiče štokavskih ličkih govora, oni se ubrajaju u zapadni dijalekt ili novoštokavski ikavski dijalekt koji danas nije kompaktan i sastoji se od niza manjih ploha. Na ličkom području rasprostranjen je „oko Gospića (Bilaj, Brušane, Trnovac, Smiljan, itd.), u blizini Senja (Krasno, Krivi Put), oko Lovinca i Svetog

Roka, u zoni prema Kordunu (Poljanak, Smoljanac) itd“ (Lisac 2003: 50). Ante Bežen u svojem radu *Lički jezični identitet(i)* navodi:

„Lička štokavska ikavica danas je prilično kompaktna, a razlike (npr. ikavski i ekavski refleksi jata) posljedica su različitog podrijetla stanovnika u pojedinim krajevima (dio su potomci katoličkih Bunjevaca, a dio pokrštenih ličkih muslimana, čiji je govor sličan muslimanskim govorima u Bosni (Perušić). To je najrašireniji dijalekt štokavskoga narječja kojim govore Hrvati, a i hrvatskoga jezika te su u prošlosti postojali snažni, iako neuspješni, pokušaji da taj dijalekt postane opći hrvatski jezični standard, pokrenut upravo iz Like (Šime Starčević)“ (Bežen 2009: 98).

U ličkim štokavskim ikavskim govorima zadržao se određen broj ekavizama. Jotacija se ne provodi dosljedno, a javljaju se šćakavski i štakavski govori. Ostale značajke su prijelaz dočelnog *-l* u *a* ili *e*, no ponegdje je *-l* očuvano, zanačlasni se kratki vokali reduciraju, a finalno *-m* negdje prelazi u *-n* (Lončarić 2010: 155).

Jezična analiza govora kosinjskog područja

Fonologija

Fonem jat /ê/ ubraja se u 11 vokala praslavenskog jezika, a vrlo važnom, možda i najvažnijom, značajkom srednjočakavskog dijalekta drži se ikavsko-ekavski refleksi jata. Ovdje se radi o Jakubinski-Meyerovu zakonu koji je Luka Jakubinski otkrio 1925., a Karl Heinrich Meyer nadopunio 1926. godine. Ovim zakonom objašnjen je mješoviti ostvaraj slavenskog jata u čakavskim govorima, naime ustanovili su da je jat ekavski kad se nalazi ispred dentalnih suglasnika *d, t, z, s, r, l, n* iza kojih dolaze stražnji samoglasnici *a, o, u* ili ništa, a u svim ostalim slučajevima jat je ikavski (Lisac 2009: 96-97), no ovo pravilo ne provodi se dosljedno u govorima Goljaka, Rudinke i Selišta.

Ikavski refleksi jata zabilježeni su u primjerima *mijūr* ‘mjehur’, *nēsrića* ‘nesreća’, *sikīra* ‘sjekira’ *trišne* ‘trešnje’, *ždrībe* ‘ždrijebe’, *lipo* ‘lijepo’, *dvi* ‘dvije’, *tīt* ‘htjeti’, *ōbadvi* ‘obje’. Ikavizmi koji predstavljaju odstupanje od Jakubinski-Meyerova zakona su *tīsto* ‘tijesto’, *izrižat* ‘izrezati’ i *gnīzdo* ‘gnijezdo’.

Ekavski refleksi jata zabilježeni su u primjerima *cvēt* ‘cvijet’, *dēd* ‘djed’, *kōleno* ‘koljeno’, *pēsak* ‘pjesak’, *sēnāk* ‘sjenik’ *srēda* ‘srijeda’, *tēlo* ‘tijelo’, *vētar* ‘vjetar’, *zdēla* ‘zdjela’, *savetōvati* ‘savjetovati’, *vērovati* ‘vjerovati’, *zanovētati* ‘zanovijetati’.

bêlo 'bijelo', *blêd* 'blijed'. Primjeri za ekavski refleks jata u kojima je vidljivo da se Jakubinski-Meyerovo pravilo ne provodi dosljedno su *pogréšiti* 'pogriješiti', *vréme* 'vrijeme' i *vìdeti* 'vidjeti'.

Dvostrukosti u odrazu jata potvrđene su u dočetcima priloga *ôvde/ôde* i *ôvdi/ôdi* 'ovdje', *ônde* i *ôndi* 'ondje' te u primjerima *smîti* i *směti* 'smjeti', a vjerojatno se zbog blizine novoštokavskih ikavskih govora, odnosno govora zapadnoga dijalekta štokavskoga narječja pojavljuju dublete *cêli/cîli* 'cijeli'.

Općenito se u čakavskim govorima kao najčešći refleks prednjeg nazala /ɛ/ javlja *e*, a iza glasova *j*, *ž*, *č* često se javlja *a*, pa se tako javljaju primjeri *jazik/zaik*, *jadro,jatra*, *často, žatva, ožat* (Lisac 2009: 99). U Goljaku, Rudinki i Selištu prednji nazal u svim položajima redovito daje *e*, npr. *jězik, měso, čěsto, žětva, ožěti, žěti, počěti*. Lončarić navodi da je isto stanje zabilježeno i u drugim ličkim čakavskim govorima (Lončarić 2010: 154).

Šwa /ə/ je u Goljaku, Rudinki i Selištu uglavnom dalo *a*: *dân, jãnac, lâž, dûžan, mřtav, slõbodan, sědan* 'sedam', no javljaju se i primjeri čakavske jake vokalnosti. U instrumentalu jednine osobne zamjenice *ja* upotrebljava se oblik *s mǎnon* 'sa mnom', a slabi je poluglas vokaliziran i u primjerima *mãša* 'misa' i *kãde* 'gdje'.

Refleks stražnjeg nazala u Goljaku, Rudinki i Selištu je *u*, npr.: *mûž, pût*. U čakavskom narječju refleks stražnjeg nazala /ɔ/ može biti *u* i *o*, a u srednjoločakavskom dijalektu tek se ponegdje u čepićkom području u posuđenicama iz drugih govora javljaju govori s refleksom *o* (Lisac 2009: 99).

Samoglasno *l* na području Goljaka, Rudinke i Selišta redovito daje *u*, npr. *jãbuka, kũk, sũnce, sũza, žũt*. Što se tiče drugih refleksa samoglasnog *l* u govorima srednjoločakavskog dijalekta, Lisac navodi refleks *e* u Omišlju (*sezã, vëna*), refleks *el* u Vrbniku (*selza, velna*), refleks *o* u Dobrinju (*sozã, võna*). Najuobičajeniji je refleks *u* (Lisac 2009: 99).

Zatvaranje vokala učestala je pojava u čakavskim govorima i ono se najčešće događa ispred nazala, a u Goljaku, Rudinki i Selištu vidljivo je u primjerima *čekuláda* 'čokolada', *kunõba* 'konoba', *ũn* 'on', *ũndã* 'onda', *lũnac* 'lonac'.

U Goljaku, Rudinki i Selištu javlja se dubleta u primjerima *teplĩna* i *toplĩna*, *těplo* i *tõplo*, *těpal* i *tõpal* te *těplit* i *tõplit*, no općenito su u čakavštini uobičajeniji primjeri kao *těpal, těplina, těpliti*, i to je zapravo dubleta iz praslavenskog jezika uz korijen *tepl-*. Lončarić navodi da su „tipični čakavski likovi sa *e* u *teplo*“ u ličkim čakavskim govorima (Lončarić 2010: 154).

Ne događa se promjena slijeda *ra* u *re* pa se tako u Goljaku, Rudinki i Selištu govori *vrãbac, rãst, krãst*. Ovakvo stanje u srednjoločakavskom dijalektu Lisac je

zabilježio i u Kraljevici, Senju, okolici Otočca, na Krku i Rabu, a promjena *ra* u *re* događa se na Ugljanu i Dugom otoku (Lisac 2009: 100).

Generalno se u čakavštini na mjestu praslavenskog **d'* kao refleksi javljaju *j* i *ž*, a u Goljaku, Rudinki i Selištu redovito je *ž*, npr. *gòspoža*, *mèža*, *prèža*, *mlàži*, *slàži*, *ròžen*.

U Goljaku, Rudinki i Selištu refleks praslavenske skupine **zd'* samo je u jednom primjeru dao *žž*: *mòžžāni* 'moždani', a kao odraz sekundarne skupine **zdəj* javlja se *žž*: *gròžže*, *gvòžže* 'željezo'.

Od praslavenskog **t'* redovito je dobiveno *ć*, npr. *nèćak*, *plâćen*, *gùšći*, sekundarno **təj* dalo je *ć* u primjeru *brâća*, a sekundarno **stəj šć* u primjeru *lišće*.

Suglasnička skupina *šč* u Goljaku, Rudinki i Selištu potvrđena je u primjerima *gùšćerica* 'gušterica', *křšćen* 'kršten', *ščípati* 'štipati', *ògñišće* 'ognjište', *dvoríšće* 'dvorište', u ostalim primjerima, kao što su *štâp*, *štàka*, *plúštati*, *oprâštati*, potvrđena je suglasnička skupina *št*. Moglo bi se reći da je pojava suglasničke skupine *št* nastala pod utjecajem okolnih štokavaca štakavaca. Čakavski su govori generalno šćakavski, s izuzetkom jugozapadnog istarskog dijalekta (Lisac 2009: 17).

U Goljaku, Rudinki i Selištu obezvučenje finalnih šumnika općenito nije česta pojava i javlja se samo u primjerima *sât* 'sad', *kât* 'kad', *nèkat* 'nekad', *kùkaf* 'kukav'. U čakavskom je narječju ova promjena zastupljenija u sjevernijim kontinentalnim predjelima (Sljeme, Brestova Draga), kod gradišćanskih Hrvata i u velikoj mjeri u Velom Lošinj (Lisac 2009: 101).

U Goljaku, Rudinki i Selištu suglasnička skupina *čr*- rijetko se čuva pa se tako javlja jedino u primjeru *čerišña* 'trešnja'. Lončarić za skupinu *čr*- u ličkim čakavskim govorima isto navodi primjer *čerišña* i dodaje *čerip* (Lončarić 2010: 154). U svim ostalim slučajevima potpun je prijelaz u *cr*:- *cripña*, *cřven*, *cřn*, *cřv*.

U Goljaku, Rudinki i Selištu fonem se *l* čuva: *lúbav*, *lúdi*, *úle*, *pòle*, *còkļe* 'tradicionalna lička obuća izrađena od tkanog sukna, *páļak* 'grabilica'.

U praslavenskom jeziku umetali su se protetski samoglasnici *j*- i *v*- radi uklanjanja zijeve onda kada je jedna riječ završavala samoglasnikom, a sljedeća je njime započinjala. Protetsko *v*- može doći ispred refleksa stražnjeg nazala i ispred *u* (*vusta* 'usta', *vura* 'ura'), no u Goljaku, Rudinki i Selištu ne javlja se niti u jednom primjeru, a protetsko *j*-, koje se dodaje ispred riječi koje počinju samoglasnikom, javlja se samo u primjeru *jòpēt* 'opet'. Kod gradišćanskih Hrvata, u Oštarijama, Zagorju, Ogulinu, Silbi česta je uporaba protetskih samoglasnika (*jigla*, *jime*, *vusko*) (Lončarić 2010: 154).

U Goljaku, Rudinki i Selištu u primjerima *wɔsɔ* i *wɔsi* dogodila se metateza pa se tako javljaju oblici *svāka*, *svākakav/svākakvi*, *svāki*, *svī* i *sāv*. Javlja se dubleta za *svaki* pa je tako u samo jednom slučaju zabilježen oblik *sāki*. U drugim mjestima, navodi Lisac, javljaju se oblici *vas – si* (Istra), *vas – svi* (Krk, Senj), *svas – svi* (Pag, Brestova Draga), *sav – svi* (Lika, Jurkovo selo) te *svaj – svi* (Vrbovsko) (Lisac 2009: 102-103).

U Goljaku, Rudinki i Selištu praslavensko *wɔ* u svim je slučajevima dalo *u*, npr. u *Prímōrju*, *rākiju* u *tórbu*.

Učestalo je ispadanje početnih suglasnika i samoglasnika u Goljaku, Rudinki i Selištu, u primjerima *čela* ‘pčela’, *čér* ‘kćer’, *kò* ‘tko’, *Mèrika* ‘Amerika’, *tica* ‘ptica’, *tīć* ‘ptič’, *vātati* ‘hvatati’, *lādno* ‘hladno’ te ispadanje glasa *r* u primjeru *kùmpīr* ‘krumpir’.

U Goljaku, Rudinki i Selištu nema karakteristične čakavske promjene *čk* u *šk* pa tako ostaje *māčka*, *ńěmački*, ali se javlja promjena *čc* u *šc* u primjeru *Otošca*. Također, zabilježeno je razjednačavanje u primjerima *lěbro* i *dīmłak*.

Fonem *x* u Goljaku, Rudinki i Selištu često izostaje, npr. *āmbār* ‘hambar’, *ājde* ‘hajde’, *armònika* ‘harmonika’, *lāče* ‘hlače’, *ōcete* ‘hoćete’, *plāta* ‘plahta’, *rāst* ‘hrast’ ili se zamjenjuje fonemima *v*, *k* i *j*: *dūvān* ‘duhan’, *kūvati* ‘kuhati’, *mūva* ‘muha’, *špāker* ‘špaher, štednjak’, *siròmāk* ‘siromah’, *tèpik* ‘tepih’, *dřkćavica* ‘drhtavica’, *arkándel* ‘arhandel’, *mònāk* ‘monah’, *snāja* ‘snaha’, *ōraj* ‘orah’. No postoje iznimke, npr. G jd. *krūxa*. U drugim srednjočakavskim govorima potpuno izostavljanje zabilježeno je u Generalskom Stolu i Oštarijama, na Ižu daje *f* i obrnuto, a u Gradišću izostaje na kraju riječi (Lisac 2009: 103). Lončarić navodi da je u brinjskome kraju fonem *x* zamijenjen s *j* ili *v* (Lončarić 2010: 155).

U istraženim donjokosinjskim zaseocima gubi se glas *o* na kraju riječi u primjerima *māl* ‘malo’ i *kīl* ‘kilo(gram)’.

Dočetno *-l* se čuva, npr. *bīl* ‘bio’, *kūpil* ‘kupio’, *nōsil* ‘nosio’, *čūl* ‘čuo’, *pēkal* ‘pekao’. U drugim srednjočakavskim govorima „finalno *-l* obično je u refleksiji dalo *a*, koje se negdje zamjenjuje sa *e*, npr. (*on je*) *bija* / *bije*, *veseja* / *veseje*, ali i *vesel*“ (Lončarić 2010: 155).

U Goljaku, Rudinki i Selištu događa se redukcija kratkoga nenaglašenog *i* u primjerima *nalōžla* ‘naložila’, *bōjte* ‘bojite’, *fālat* ‘hvala ti’, *vīd* ‘vidi’, *ēs* ‘jesi’.

Sibilarizacija gotovo uvijek izostaje u primjerima *junāki* ‘junaci’, *būbregi* ‘bubrezi’, *vragi* ‘vrazi’, *dūhi* ‘dusi’, u *Rjēki* ‘u Rijeci’.

Dolazi do rotacizma u glagolu *moći*, odnosno suglasnik *ž* zamjenjuje se s *r*, a to dokazuju primjeri *mōreš* ‘možeš’, *mōre* ‘može’, *mōrete* ‘možete’, *mōrda* ‘možda’.

U dočetnoj poziciji na mjestu *-m* ostvaruje se *-n*, npr. L mn. *o óvcan* ‘o ovca-ma’, I jd. *s òvon rúkon* ‘s ovom rukom’, *ìden* ‘idem’, *nòsìn* ‘nosim’. Lončarić navodi da je prijelaz finalnog *-m* u *-n* vrlo važna osobina ličke čakavštine (Lončarić 2010: 155).

Morfologija

U Goljaku, Rudinki i Selištu instrumental jednine imenica muškog, srednjeg i ženskog roda tvori se pomoću nastavka *-on*, npr. *s jezìkon*, *s mlìnaròn*, *s mèson*, *s ditèton* ‘s djetetom’, *s òvon rúkon*, *s glâvon*.

Kod imenica muškog roda u množini u Goljaku, Rudinki i Selištu kod nekih primjera koristi se duga i kratka množina, kao npr. *strìčevi/strìci*, *mìševi/mìši*, *nòževi/nòži*. U primjerima kao što su *bròdovi*, *dàrovi*, *dìdovi* ‘djedovi’, *mùževi*, *vùkovi*, *pòpovi* i *òčevi* koristi se samo duga množina.

Genitiv množine imenica ženskog roda *e*-deklinacije ima nulti nastavak u primjerima *šlìv* ‘šljiva’, *cùr* ‘cura’, *gòdin* ‘godina’, *òvac* ‘ovaca’, *kobàsic* ‘kobasica’, *udòvìc* ‘udovica’, *kabànic* ‘kabanica’, *mùrav/mùraf* ‘murva’, *krùšàk* ‘krušaka’ i *jàbùk* ‘jabuka’.

Genitiv množine imenica muškog roda *a*-deklinacije može imati nulti nastavak: *dàn* ‘dana’, *mètar* ‘metara’, nastavak *-i*: *mèteri* ‘metara’ i *kòmādi* ‘komada’ i nastavak *-ov/-ev*: *Dalmatìncov* ‘Dalmatinaca’, *bàsov* ‘basova’, *bàtov*, *kosìrov*, *òrjov* ‘oraha’. Treba napomenuti da je u genitivu množine potvrđeno supostojanje dvaju oblika pa se tako javljaju *mètar* i *mèteri*. Slično stanje je i u primorskom poddijalektu srednjočakavskog dijalekta gdje se, uglavnom, koristi nastavak *-i*, ali rjeđe je korištenje nultog morfema. Nastavak *-ov/-ev* koristi se u kontinentalnom poddijalektu (Lisac 2009: 109).

Akuzativ množine imenica muškog roda *a*-deklinacije ima nastavak *-i* u primjerima *pobrala moji neki lèkovi* ‘moje neke lijekove’, *narānil tvoji prāsci* ‘nahranio tvoje prasce’, *ìman prāvi nòži* ‘prave noževe’, *vìdìl sàn lìcki pòpi* ‘vidio sam ličke popove’. Nastavak *-i* u akuzativu množine muškog roda uobičajen je u srednjočakavskom dijalektu (Lisac 2009: 109).

Stari padežni nastavak *-ax* s ispadanjem *x* u lokativu množine zabilježen je jedino u primjeru *u Kùcìšta* ‘u Kućištima’, u svim ostalim primjerima koriste se novi padežni nastavci, npr. *o mùževìn*, *u kašètìn*, *na nòžìn* ‘na noževima’, *po tòmen tìstu* ‘po tom tijestu’.

Osobne zamjenice u Goljaku, Rudinki i Selištu javljaju se u oblicima *jâ*, *tì*, *òn* i *ùn*, *òna* i *ùna*, *òno* i *ùno*, *mì*, *vì*, *òni* i *ùni*, *òne* i *ùne*.

U Goljaku, Rudinki i Selištu od pokaznih zamjenica javljaju se *òtaj/òvaj/ònaj*, *òta/òva/òna*, *òto/òvo/òno*, a od neodređenih *nèko* 'netko', *sàki/svàki* 'svatko' i *nìšt/nìš* 'ništa'.

Od upitnih zamjenica u Goljaku, Rudinki i Selištu javljaju se oblici *kò* u značenju 'tko' i zamjenica *štò*. Zamjenica 'što' koristi se samo ponegdje u srednjoločakavskom dijalektu, uglavnom se rabe zamjenice *ča*, *če* (Susak, Unije, Ilovik), *čo* (dobrinjsko područje), *ca*, *ce* i *kaj* (Pokuplje, Hrvatski Grob) (Lisac 2009: 110-111). Drugdje u čakavštini od oblika upitne zamjenice za živo zabilježeni su *ko*, *ki*, (*g*) *do*, *koj*, od kojih se najčešće koristi *ki* (Lisac 2009: 111).

U unutrašnjosti se najčešće koristi dočetno *-m*, no u Goljaku, Rudinki i Selištu redovito se u prezentu prvog lica jednine javlja dočetno *-n*, npr. *gùràn* 'guram', *ìdèn* 'idem', *nìsan* 'nisam', *vèlìn* 'velim', *pràvìn* 'pravim', *ìmàn* 'imam'.

U prezentu treće lica množine tvori se pomoću nastavka *-du* i *-u*: *mèćedu* 'meću', *prikaživadu* 'prikazuju', *ìdedu* 'idu', *ìmadu* 'imaju', *bèžidu* 'bježe', *xvátadu* 'hvataju', *jàvljadu* 'javljaju', *zòvidu* 'zovu', *dolàzu* 'dolaze'. Na ostalim područjima tvorba trećeg lica prezenta u množini vrlo je raznolika pa se tako javljaju oblici *muču*, *bacidu*, *mole* (Lisac 2009: 111).

Prezent pomoćnog glagola biti u jednini: 1. *èsan/san*, 2. *ès*, 3. *èst* i u množini: 1. *èsmo*, 2. *èste*, 3. *èsu*. Niječni oblik prezenta pomoćnog glagola biti za 3. l. jednine glasi *nì* (*Ni mi dinara da*).

Za glagolski pridjev radni u muškom licu jednine javljaju se oblici kao što su *čùl*, *pòstavil*, *pèkal*, *strùgal*, *kupòval*, dakle *-l* se redovito čuva. Slični oblici, odnosno čuvanje *-l*, zabilježeno je tek ponegdje u srednjoločakavskom dijalektu, npr. Oštarije, Veli Iž, Omišalj (Lisac 2009: 112).

Utvrđeno je češće korištenje aorista: *rèko*, *òsta*, imperfektni oblici nisu zabilježeni.

U imperativu ispada završno kratko nenaglašeno *-i*, npr. *vìd* 'vidi', *nòs* 'nosi', *pòkup* 'pokupi', *nàprav* 'napravi'.

U Goljaku, Rudinki i Selištu infinitiv je okrnjen: *lòž't*, *zapál't*, *žútít*, *dàt*, *gnít*. Kod glagola II. vrste morfem *-nu-* mijenja se u *-ni-*, npr: *klèknit* 'kleknuti', *mètnit* 'metnuti', *tònit* 'tonuti', *màknit* 'maknuti', *kàpnit* 'kapnuti', *mánit* 'mahnuti'.

Od priloga za označavanje mjesta koristi se *vùdaj* u značenju 'ovuda', *tùdaj* u značenju 'tuda' (*Vudaj/tudaj ajde kud si lipo došal.*) i *túde* u značenju 'tu' (*Sveg je nabacalo tude.*).

Prilog *uvečer* javlja se u obliku *ìveče* (*To je uveče kasnije.*), a prilog *kao* u oblicima *kàj*, *kí*, *kò* (*Napeto kaj treger. / Velidu da pijen ki tudum. / Ono ko bomba je opalilo.*).

Leksik

U Goljaku, Rudinki i Selištu koriste se tipični čakavizmi kao što su *mäša* 'misa', oblik osobne zamjenice *ja* u instrumentalu *mänon te teplina*. Zanimljiva je pojava imenice *mlin*, a ne *malin* kako se govori npr. u Senju, Kolanu, Salima. Učestala je uporaba priloga *üvik* u značenju 'uvijek'.

Javljaju se i brojne posuđenice. Od germanizama izdvajam *fälinga* 'mana', *färba* 'boja', *kikla* 'haljina' koja se još koristi u Senju, Novom Vinodolskom, Kompolju. Što se tiče talijanizama, javljaju se leksemi *kantriga* 'stolica', *košünel* 'jastuk' te *cökla* 'šivana ili pletena papuča podšivena telećom mješinom, u novije vrijeme gumom' (Milković 2009: 45). Treba napomenuti dvoznačnost leksema *cökla* koja može označavati obuću, ali i donji dio zida. Od leksema koji su tvoreni od istog korijena izdvaja se *mújsa* 'mačka', dok glagol *müjsnut* znači 'udariti nekoga'. Nadalje, kod mještana Goljaka, Rudinke i Selišta koristi se leksem *klepëcat* u značenju 'pričati', a *klëpnit* znači 'ošamariti'. Od turcizama navodim primjere *zëra* 'malo' i *divänit* 'govoriti'. Ostali leksemi koji su zabilježeni u donjokosinjskim zaselcima su *rüşva* 'kruška', *čësan* 'češnjak', *mäsница/povätica* 'savijača od češnjaka, čvaraka i masti', *zdëla* 'zdjela', *pütlik* 'bokal za vodu'.

Nesumnjiva je bliskost jezičnog blaga Goljaka, Rudinke i Selišta i susjednih štokavskih govora, primjerice govora Gornjeg Kosinja pa navodim lekseme koji se javljaju u oba sela: *cäklo* 'staklo', *čëprkat* 'kopati', *dódiyat* 'dosaditi', *dopëlat* 'dovesti', *gónit* 'voziti', *kükaf* 'jadan', *kupätilo* 'kupaonica', *mëtnut* 'staviti', *òžek* 'željezna šipka za razgrtanje žara', *pälak* 'grabilica za juhu', *pëkva* 'peka', *póbrat* 'pokupiti', *rôžice* 'cvijeće', *svrñit* 'navratiti', *täniri* 'tanjuri', *töčak* 'kotač', *trûmba* 'pećnica', *tüdum* 'koji slabo ili sporo shvaća' (Milković 2009: 440), *žmäri* 'čvarci'. Zanimljivo je i to da u Selištu *bilit* znači 'guliti', a u Gornjem Kosinju to znači 'krečiti zidove'.

Zaključak

Kosinjski kraj ima bogatu povijest koja je ostavila veliki trag na kulturi, povijesti i jeziku. Na kosinjskome području prisutni su štokavski i čakavski govori. U ovome radu analizirani su govori donjokosinjskih zaselaka Goljaka, Rudinke i Selišta, koji pripadaju srednočakavskome dijalektu. Iako je čakavsko narječje slabo zastupljeno u Lici, u istraženim zaseocima očuvana su njegova brojna obilježja zbog čega se govori Goljaka, Rudinke i Selišta ističu u gospićkom području.

Na temelju provedene fonološke analize u Goljaku, Rudinki i Selištu potvrđene su karakteristične značajke srednjočakavskog dijalekta. Potvrđeno je postojanje ikavsko-ekavskog refleksa jata koje se, uz manja odstupanja, provodi po Jakubinski-Meyerovu pravilu. Refleks prednjeg nazala je *e*, stražnji nazal i samoglasno *l* dali su *u*, a *šwa* je dalo *a*. Potvrđeno je i zatvaranje vokala ispred nazala te karakteristični čakavski oblici *tepl-*. Od ostalih specifičnosti srednjočakavskog dijalekta koje su potvrđene u Goljaku, Rudinki i Selištu navode se šćakavizam, obezvučenje finalnih šumnika, protetski sonanti *j-* i *v-*, ispadanje početnih suglasnika, dočetano *-l* u glagolskom pridjevu radnom. Fonem *x* obično se gubi, isto kao što se događa redukcija kratkoga nenaglašenog *i*.

Što se tiče morfološke analize Goljaka, Rudinke i Selišta, bitno je izdvojiti arhaični nastavak *-ax* u lokativu množine koji je, doduše, zabilježen samo u jednom izoliranom primjeru, nulti nastavak te nastavke *-i*, *-ov/-ev* u genitivu množine imenica muškoga i ženskoga roda, a u akuzativ množine imenica muškog roda javlja se nastavak *-i*. Nadalje, učestala je uporaba krnjih infinitiva te ispadanje završnog kratkog nenaglašenog *-i* u imperativu, a zabilježena je i uporaba aorista, dok se imperfektni oblici ne koriste. Prezent trećeg lica množine tvori se pomoću nastavaka *-du* i *-u*.

Na temelju leksičke obrade, može se reći da je leksik vrlo raznolik. Koriste se tipični čakavizmi, ali javljaju se i brojne posuđenice (germanizmi, talijanizmi, turcizmi). Ovo je još samo jedna potvrda, odnosno pokazatelj burne povijesti i migracija te odraz duge tradicije istraženih zaselaka.

Literatura

- BEŽEN, ANTE. 2009. Lički jezični identitet(i). // *Identitet Like: korijeni i razvitak – knjiga I.* / Željko Holjevac (ur.). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Gospić 85-112.
- LISAC, JOSIP. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govor torlačkog narječja.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- LISAC, JOSIP. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- LONČARIĆ, MIJO. 2010. Prilog dijalektnoj slici Like u ranim toponimima. *Folia onomastica Croatica* 19., 151-161.
- LUKEŽIĆ, IVA. 1997. Novi podatci za dijalekatsku kartu sjevernoga Hrvatskog primorja, Istre i Like. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 10, 171-184.

- LUKEŽIĆ, IVA. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- MANCE, IVAN. 2013. *Kosinj – Izvorište hrvatske tiskane riječi*. Split: Redak.
- MILKOVIĆ, IVAN. 2009. *Lička štokavska ikavica*. Zagreb: Pergamena.
- MOGUŠ, MILAN. 1996. Čakavci s Krbave. *Suvremena lingvistika* 41-42, 1-2, 451-456.

Mrežni izvori

- Državni zavod za statistiku. <https://www.dzs.hr/> (pristup 15. rujna 2020.)
- Kosinjski Bakovac. <https://lako.com.hr/2016/08/06/kosinjski-bakovac/> (pristup 15. rujna 2020.)

Local dialects of Goljak, Rudinka and Selište in Donji Kosinj

Summary

This paper analyses the local dialects of Goljak, Rudinka and Selište, hamlets in Donji Kosinj, which belong to the Middle-Chakavian dialect. The analyzed local dialects have not been dialectologically researched so far. Research was conducted by using a questionnaire, as well as by recording free speech. Examinees are elderly and they have spent their lifetime in the examined area. As the research has been carried out, it can be claimed that Goljak, Rudinka and Selište, according to their phonological and morphological features, belong to the Middle-Chakavian dialect of the Chakavian dialect. The most important linguistic features of Goljak, Rudinka and Selište are Ikavian-Ekavian reflex of *jat*, closing vowels in front of nasal, šćakavism, the absence of phoneme *x* and preservation of final *l*. Among the morphological features, the most prominent ones are: the zero suffix and the suffixes -i, -ov/-ev in the genitive plural of feminine and masculine nouns and the suffixes -du and -u in the formation of the present tense of the third person plural.

Key words: Middle-Chakavian dialect, Kosinj area, Goljak, Rudinka, Selište.